

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Мікулінська Ольга Сергіївна

УДК :100+372.006.03+370

КУРИКУЛУМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ
ФЕНОМЕН

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, доцент

Мисик Ірина Георгіївна,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
професор кафедри філософії та соціології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент

Герасимова Ельвіра Миколаївна,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри соціальної філософії та філософії освіти;

кандидат філософських наук

Рибка Наталія Миколаївна

Одеська державна академія будівництва та архітектури,
доцент кафедри філософії,
політології, психології та права

Захист відбудеться «__» _____ 2012 року о «__» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 29.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «__» _____ 2012 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Балашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Актуальність теми. Суспільний прогрес тісно пов'язаний з розвитком інституту освіти. Оскільки освіта є запорукою якісної підготовки трудових ресурсів, вона не тільки відображає симптоми негативних процесів, що генеруються стагнацією чи загальним регресом, але й стрімко розповсюджує віруси цих недуг до решти соціальних сфер. Таким чином, від ефективності системи освіти залежить досконалість соціальної системи і добробут людського життя загалом.

Унаслідок розбалансованості й дезорганізованості вітчизняного інституту освіти український соціум не повною мірою підготовлений до адекватної відповіді на глобалізаційні й науково-технічні запити сучасного світу. Тому першочерговим завданням української сучасності та майбуття є невідкладне впорядкування, нормування галузі освітньої області соціальних відносин, орієнтоване на прогресивну міжнародну курикулярну тенденцію, що довела свою ефективність.

Курикулум як система навчальних програм, планів, методичних рекомендацій, що організує зміст і процес освіти, детально досліджений іноземними (насамперед американськими) вченими. Для українських дослідників курикулярна теорія відкрилася порівняно нещодавно. Загалом, увага вчених зосереджена переважно на процесуально-змістовному сегменті внутрішньої освітньої дійсності, що збіднює предмет. Однак нормування освіти (а отже її дослідження) змушене враховувати не тільки відносини, які складають освітній процес, але й макросоціальні чинники (неоднорідні й різнорівневі суспільні відносини), що зумовлюють його.

Таким чином, глибокого аналізу потребує проблема взаємозв'язків курикулуму з нормативною системою, що регулює суспільні відносини в цілому - з соціально-правовим інститутом. Тому науковим завданням дослідження є соціально-філософська рефлексія курикулярної організації соціального інституту освіти, курикулуму як продукту синтезу двох суспільних інститутів освіти і права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах наукової тематики кафедри філософії і соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Інноваційність у методології та технології наукового та соціального пізнання» (затверджена на засіданні вченої ради університету, протокол № 5 від

25.12.2008 р.) і є соціально-філософським напрямком дослідження соціальної організації людського пізнання.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є соціально-філософське обґрунтування курикулярної організації освітніх відносин.

Завдання:

1) дослідити курикулум як продукт синтезу двох соціальних інститутів - права і освіти;

2) розглянути проблему доцільності й необхідності курикулярного (освітньо-правового) нормування соціально-освітніх відносин;

3) визначити й проаналізувати соціально-освітню проблематику як об'єкт курикулярного нормування;

4) вивчити правові можливості курикулуму щодо розв'язання соціально-освітньої проблематики;

5) виявити й проаналізувати специфіку курикулярного (об'єктивно-правового) розв'язання соціально-освітньої проблематики;

6) виробити загальну стратегію курикулярної (об'єктивно-правової) організації соціально-освітніх відносин.

Об'єкт дослідження. Організація соціально-освітніх відносин.

Предмет дослідження. Курикулярне нормування соціально-освітніх відносин.

Методи дослідження. Базовою методологічною настановою поданого дослідження є принцип когерентності, який дозволяє встановити в межах курикулуму можливість онтологічного зв'язку між соціальними інститутами освіти й права.

Проблема відповідності курикулуму динаміці суспільного життя визначила застосування соціально-феноменологічного підходу до процесів моделювання об'єктивно-правових властивостей курикулуму, що забезпечують його адаптованість до мінливості соціально-освітніх відносин.

Провідна ідея дослідження, яка припускає можливість ефективної синергії між соціальними системами права й освіти, зумовлена застосуванням синергетичного підходу, який виступив, також, методологічним підґрунтям для формалізації курикулуму як складної відкритої нелінійної системи, що обумовлено розробкою засобів об'єктивізації курикулуму щодо флуктуацій соціально-освітніх відносин.

Для досягнення цілісності в дослідженні впливу курикулуму на соціально-освітню проблематику був задіяний системний підхід, у

межах якого, внаслідок застосування системного аналізу, розроблена стратегія курикулярного розв'язання порушеної проблематики.

Компаративістський підхід був апробований під час проведення порівняльного аналізу таких сутностей, явищ та процесів: властивостей права й курикулуму; стандарту освіти й курикулуму; процесів правового регулювання, що відбуваються у сфері освіти та інших соціальних областях, що дозволило запропонувати для конструювання курикулуму у якості аналогу модель організації бюджетної системи.

Запропонована в рамках даної роботи концепція позитивної дії об'єктивно-правових засобів на соціально-освітні відносини сформувалася в результаті застосування гіпотетико-дедуктивного методу. Аналогічним чином розроблялася ідея дії інтелектуальної еліти на розвиток правосвідомості серед учасників соціально-освітніх відносин.

Побудова логічної структури й понятійного апарату даного дослідження зумовлені застосуванням методу формалізації.

Формалізації понятійного апарату, як і спрямованому вивченню визначених властивостей освітніх та правових феноменів (принцип правової об'єктивності, категорія спільного блага, соціально-освітні відносини та ін.) сприяв також метод абстрагування.

У результаті застосування методів ідеалізації і теоретичного інтуїтивного моделювання було створено гіпотетичну модель курикулуму, наділеного ідеалізованими об'єктивно-правовими властивостями, яку запропоновано як приклад освітньої нормотворчості.

Визначення позитивних результатів впливу курикулуму на соціально-освітню проблематику та негативних наслідків саморозвитку окресленої проблематики, що не підлягає такій дії, відбувалося в межах застосування методів прогнозування.

Прирощенню позитивного знання за рахунок ефективного оперування такими високо абстрагованими поняттями, як міра, норма, відношення сприяв метод узагальнення.

Процес становлення принципу правової об'єктивності був зафіксований за допомогою історичного методу.

Формування цілісного розуміння природи курикулярної (освітньо-правової) норми було досягнуто завдяки поєднанню метафізичного методу, що дозволив стабілізувати вказаний об'єкт дослідження для уможливлення екстрагування його сутності, та діалектичного методу, який дав змогу висвітлити становлення субстанційних властивостей об'єкта в процесі динамічної взаємодії

протилежностей, що його зумовлюють. У процесі вивчення кількісних даних про поточний стан соціально-освітніх відносин були використані статистичні методи.

В межах філософського вивчення соціальних систем вперше розроблено концепцію внутрішньокурикулярного синтезу інститутів освіти і права як визначальної умови ефективної організації соціально-освітніх відносин, котра здійснюється через курикулярне розв'язання соціально-освітньої проблематики.

Виконання поставлених завдань зумовило наукову новизну дослідження, що відбито у таких положеннях:

1. Доведено правову природу курикулуму, в результаті чого останній був уперше формалізований як система джерел освітньо-правових норм. Вперше досліджено специфічні зв'язки між документами, що формують зміст освіти (підручники, навчальні програми, методичні рекомендації) і курикулярними нормами; було встановлено, що перші стають джерелами для останніх, тобто, є курикулярними джерелами освітньо-правових норм.

2. Уперше в рамках проблеми організації відносин усередині соціального інституту освіти доведено виняткову ефективність правових властивостей курикулуму в нормуванні соціально-освітніх відносин, а також залежність прогресу у сфері освіти від успіхів подібного нормування.

3. Досліджено специфічні зв'язки між соціально-освітніми проблемами, у результаті чого розроблено інноваційний підхід до їх систематизації, заснований на встановленні їхньої генеалогії і матричної першопричини, котру вперше ідентифіковано як загальносоціальну тенденцію до індивідуалізму.

4. Уперше в ракурсі потенціалу курикулуму до організації соціально-освітніх відносин доведено, що реалізація означеного потенціалу зумовлена правовими властивостями курикулуму. Об'єктивність вперше визначена як основна правова характеристика, що забезпечує курикулярне розв'язання соціально-освітніх проблем, які стоять на заваді ефективній організації сфери освіти. Уперше формалізовано поняття правового принципу об'єктивності як основного критерію, що визначає ефективність і припустимість елементів курикулярного нормування для соціально-освітніх відносин.

5. Спільне благо вперше визначене як концепт освітньо-правової об'єктивності. Категорія спільного блага вперше формалізована як корисні для всіх учасників освітніх відносин акти. Доведено, що презумпції об'єктивності можуть відповідати лише ті

курукулярні норми, які забезпечують загальну користь для повного кола учасників освітніх відносин. Встановлена причинно-наслідкова залежність між вираженням у курикулумі інтересів спільного блага для абсолютного числа учасників соціально-освітніх відносин, легітимністю курикулуму та його ефективністю.

6. Отримав подальший розвиток системний підхід до дослідження феномену курикулярної організації сфери освіти, де курикулум формалізовано як багаторівневу ієрархічну систему. Внутрішньосистемна узгодженість курикулуму була вперше визначена як предикат освітньо-правової об'єктивності, що забезпечує курикулярне подолання соціально-освітніх проблем. Доведена залежність між доступністю курикулуму для повного кола учасників освітніх відносин, курикулярною узгодженістю, легітимністю й ефективністю. Доступність визначена як необхідна курикулярна властивість, що забезпечує відповідність курикулуму принципів правової об'єктивності.

7. Отримала теоретичне обґрунтування формалізація в межах курикулуму загальносоціальної децентралізаційної тенденції. У результаті застосування провідної методологічної настанови здійсненого дослідження, розроблена інноваційна концепція децентралізації процесів нормування освітніх відносин, що відрізняється від попередніх запровадженням у курикулярну теоретичну базу категорії об'єктивно-правової рівності суб'єктів зазначених відносин, яка дозволяє, по-перше, екстраполювати правовий принцип рівності сторін у договорі на новий для класичних договірних відносин гатунок курикулярних систем, по-друге, актуалізувати потенціал правового інституту місцевого самоврядування в процесах курикулярного нормування соціально-освітніх відносин. У межах представленого теоретичного доробку отримали подальший розвиток і вперше були концептуалізовані погляди на курикулум як договір, що укладається між усіма зацікавленими сторонами.

8. Основна методологічна настанова дослідження сприяла подальшому розвитку соціально-феноменологічного підходу до процесів моделювання курикулуму, у результаті чого, по-перше, була розроблена нова для курикулярної теорії система правових методів, спрямованих на своєчасне й раціональне оновлення освітніх норм до рівня відповідності об'єктивним умовам соціально-освітнього життя, по-друге, створена концепція органічного синтезу між обмежувально-примусовими курикулярно-правовими нормами та вітально-вільними

соціально-освітніми відносинами, а також між традиційними та інноваційними нормами.

9. Отримав подальший розвиток синергетичний підхід до формування курикулярної системи, завдяки застосуванню якого в контексті основної методологічної настанови проведеного дослідження була розроблена концепція саморозвитку відкритої складно організованої нелінійної системи освіти, зумовлена її внутрішньокурикулярною синергією із соціально-правовим інститутом.

10. Уперше розроблена стратегія курикулярної організації соціально-освітніх відносин, яка містить (як базисний пункт) визначену єдиним практичним засобом об'єктивації ідеального змісту курикулуму концепцію розвитку правосвідомості учасників соціально-освітніх відносин до рівня освітньо-правової об'єктивності. У межах цієї концепції отримали подальший розвиток наукові уявлення про роль еліт у генеруванні соціального прогресу.

Практичне значення одержаних результатів.

Отримані результати можуть знайти практичне застосування в складанні призначених для викладання у вищих навчальних закладах курсів з соціальної філософії, філософії освіти, а також спецкурсів, що розглядають специфіку організації освіти й участі України в Болонському процесі.

Апробація результатів дисертації здійснювалася під час обговорення на постійно діючих науково-методологічних семінарах кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», а також під час виступів і доповідей дисертантки на міжнародних, регіональних науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, це зокрема: Міжнародна науково-теоретична конференція «Філософія освіти в контексті філософського знання» (Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпропетровськ, 21-22 квітня 2011р.); Сьома Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Науковий потенціал - 2011» (Київ, 21-23 березня 2011 р.); Міжвузівська регіональна науково-практична конференція «Соціологія: проблеми та перспективи наукових пошуків» (Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 19 грудня 2011 р.); Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція «Освіта і наука в пошуках діалогу» (Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені

К. Д. Ушинського», Одеський державний економічний університет, Одеса, 5-7 квітня 2012 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображені у 4-х статтях, що опубліковані у спеціалізованих наукових виданнях, а також матеріалах конференцій. Усі публікації без співавторів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3-х розділів, 8 підрозділів, а також висновків і списку використаних джерел.

Повний обсяг дисертації – 200 сторінок (без списку використаних джерел). Список використаних джерел займає 29 сторінок та включає 246 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** сформульовано актуальність теми дисертації, зв'язок роботи з науково-дослідницькими планами, мету, завдання, об'єкт, предмет, основні методи дослідження, а також розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, викладено дані про їх апробацію, зазначена структура дисертації.

У **першому розділі «Правова природа курикулуму та організація соціального інституту освіти»** вирішуються такі завдання: 1) аналіз ступеня наукової розробленості теми; 2) дослідження курикулуму як продукту синтезу двох соціальних інститутів - права і освіти; 3) розгляд проблеми доцільності й необхідності курикулярного (освітньо-правового) нормування соціально-освітніх відносин.

У *першому підрозділі «Освітньо-правова сутність курикулуму»* показано, що для країн Північної Америки і Західної Європи курикулум є досить детально вивченим феноменом як у філософському, так і науково-теоретичному аспектах, що зумовлено багатолітньою традицією його дослідження та практичного застосування як нормативного каркасу для соціального інституту освіти (Дж. Адамс, М. Адлер, Д. Ф. Боббіт, Ж. Гай, Д. Георгеску, М. Грін, Дж. І. Гудлад, Ф. У. Джексон, У. І. Долл молодший, Дж. Дьюї, Д. У. Жардин, Дж. С. Каунтс, Дж. С. Кендалл, Г. М. Клібард, А. Крісан, А. Лагранж, К. П. Лі, М. У. Маклафлін, Л. М. Макнейл, Р. Дж. Марзано, К. Дж. Марш, Н. Ноддінгс, У. Ф. Пінар, У. Дж. Пофам, С. Б. Робінзон, Дж. Сілін, М. Сміт, Д. Л. Стівенсон, С. Дж. Торнтон, Д. Дж. Фліндерс, П. Фрейре, П. Хлебович, Дж. Дж. Шваб, Б. Еверест, Э. У. Ейснер, М. У. Ешпл та ін.). На теренах українського освітнього простору

курукулум з'явився лише на початку ХХІ століття як об'єкт нечисленних теоретико-аналітичних робіт (напр., С. Ф. Клепко, І. А. Радіонова). Кількісний брак вітчизняних курикулярних розвідок прямо пропорційний їх якійсь неповноті, що виявляється, зокрема, у нерозвиненості філософського підходу, конче необхідного для проникнення в глибинну суть курикулярних питань.

Для осмислення проблеми курикулуму в освітньому знанні в методологічному плані та в узагальненні результатів роботи важливі роботи В. П. Андрущенко, Я. Я. Болубаша, Є. Р. Борінштейна, В. Г. Вікторова, В. В. Гапона, Е. М. Герасимової, М. С. Дмитріскої, І. В. Єршової-Бабенко, А. І. Кавалерова, М. В. Кісіля, К. В. Корсака, В. Г. Кременя, О. В. Лісенко, І. Г. Мисик, О. В. Пунченка, Н. М. Рибки, О. В. Халапсіса, А. І. Уймова, М. Ф. Цибри, А. А. Чунаскої та ін.

У другому підрозділі «Пріоритетність курикулярного нормування соціального інституту освіти» наведено компаративістський підхід до визначення курикулярної субстанції, що полягав у порівнянні сутнісних властивостей курикулуму і права, надав можливість встановити їхню ідентичність, звідки випливає висновок про поглинання курикулуму більш об'ємною соціальною системою права, а отже про правову приналежність курикулярного субстрату. Зроблений висновок підтверджується результатами вивчення структури та діалектики курикулуму. Відтворення причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють буття останнього, вказує на його соціально-нормативний склад. Виходячи із найвищого рівня їх державної забезпеченості, соціальні норми, які конституюють курикулум, є нормами правовими.

Спрямованість курикулуму на організацію суспільних відносин саме у сфері освіти, освітня специфіка правових норм, що його складають, до яких належать і підручники, і навчальні програми, і методичні рекомендації, свідчать про співпричетність соціального інституту освіти до творення курикулярного ества.

Наступним доказом бінарної, освітньо-правової, природи курикулуму є органічна єдність соціальних цілей, що стоять перед інститутами освіти і права - свободи від обтяжуючих чинників навколишнього середовища і обмеження людського свавілля як основної умови серед названих чинників. Подібна подвійна субстанційність визначає курикулум як складну соціальну систему правових норм, спрямованих на організацію суспільних відносин у сфері освіти.

Доцільність саме курикулярного варіанту нормування соціально-освітніх відносин полягає в безпеліційній пріоритетності його застосування поряд з іншими можливими засобами. Примат курикулуму виявляється в його всеосяжності щодо суспільно-освітніх відносин процесів, феноменів, у системній розвиненості, яка віднаходиться через безпосередньо правове наповнення. Конституювання змісту освіти, визначення прав та обов'язків освітніх суб'єктів регулюються курикулярними матеріально-правовими нормами; процедурне забезпечення останніх зорганізується курикулярними процесуально-правовими нормами. Інші способи нормування соціально-освітніх відносин, зокрема, поширений у вітчизняних науково-дослідницькій і практично-застосовній сферах стандарт освіти, мають значно більш вузький порівняно з курикулумом спектр дії, що поглинається матеріально-правовим сегментом останнього, а отже, програють йому в послідовності, узгодженості, системності, тобто в ефективності.

У другому розділі «Українська соціально-освітня проблематика в контексті курикулярного нормування» згідно із завданнями дослідження: 1) продовжується розгляд доцільності курикулярного нормування соціально-освітніх відносин; 2) визначається й аналізується соціально-освітня проблематика як об'єкт курикулярного нормування.

У першому підрозділі «Описова характеристика соціально-освітньої проблематики в сучасній Україні» йдеться про те, що через застосування до організації суспільно-освітніх відносин недостатньо розвинених й ефективних засобів вітчизняний соціальний інститут освіти знаходиться в стані рецесії, що виражається в значному відставанні української освіти від об'єктивного стану ноосферної еволюції. Оскільки якість освіти є основним чинником суспільного прогресу, її зумовлені інертністю та застарілістю низькі показники невідворотно спричиняють стагнацію і регрес культурно-господарського життя держави. Отже, вірний вибір шляху нормування соціально-освітніх відносин тягне за собою поліпшення параметрів не лише освіти, але й людського буття. Очевидна нездатність чинної освітньо-нормативної системи до виконання покладених на неї завдань свідчить на користь курикулуму як найоптимальнішої технології впорядкування соціального інституту освіти.

Але практичному встановленню курикулуму має передувати теоретичне осмислення соціально-освітньої проблематики як основної причини архаїчного становища вітчизняної суспільно-освітньої сфери.

Вирішення зазначених проблем є головним і нагальним завданням курикулуму, змістом його нормувальної діяльності.

У другому підрозділі «Соціально-філософський аналіз вітчизняної суспільно-освітньої проблематики» розкриття соціально-філософського аспекту вивчення проблем освіти дає змогу визначити їх як такі, що проникли із загальносуспільної сфери в освітню галузь, де асимілювалися і набули специфічних властивостей. Абстрактно виокремлюються такі (у дійсності щільно пов'язані) соціально-освітні проблеми: індивідуалізм, суб'єктивізм, конформізм, споживацтво, надмірність, традиціоналізм, нігілістичне новаторство, формалізм, примусово-централізований підхід, системна закритість, неузгодженість, бюрократія, завищені показники.

Соціально-філософський аналіз надає можливість виявити причинно-наслідкові зв'язки, що обумовлюють розвиток та взаємодію зазначених проблем. У результаті розбору встановлено, що наріжною, генеалогічною основою всіх соціально-освітніх проблем є індивідуалізм, руйнівна субстанція якого породжує й підтримує інші, похідні щодо нього, проблеми.

Актуальність перелічених соціально-освітніх проблем зберігається внаслідок відсутності ефективної стратегії їхнього вирішення за допомогою прогресивного нормування суспільно-освітніх відносин, тобто курикулярної стратегії. Але виробленню такого загального плану масштабних і узгоджених дій має передувати теоретичне підсумовування значного шару необхідної інформації, що є неможливим без належного філософського обґрунтування (як найбільш узагальнюючого виду мисленнєвої діяльності) і насамперед, обґрунтування в межах соціальної філософії, що цілеспрямовано описує саме суспільні явища, а отже, найбільш досконало проникає в сутність соціально-освітніх проблем і соціально-курикулярного нормування.

Третій розділ «Особливості курикулярного нормування» присвячено дослідженню таких проблем: 1) вивчення правових можливостей курикулуму щодо розв'язання соціально-освітньої проблематики; 2) виявлення та аналіз специфіки курикулярного (об'єктивно-правового) розв'язання соціально-освітньої проблематики; 3) опрацювання загальної стратегії курикулярної (об'єктивно-правової) організації суспільно-освітніх відносин.

У першому підрозділі «Правова об'єктивність як застава курикулярної ефективності у вирішенні соціально-освітньої проблематики» доступна соціально-філософському аналізу чуттєвість

сканування суспільних феноменів виявляє в правовому полі курикулуму матерію об'єктивності. Правова об'єктивність являє собою ядро курикулярного етносу, внаслідок чого є основним чинником, що визначає можливості курикулуму щодо розв'язання соціально-освітньої проблематики. Практично вагомим для соціально-освітніх відносин наповненням розкритого курикулярного субстрату є регулятивна ідея загального блага, що поділяє суспільно-освітні акти на об'єктивні (правові) та індивідуалістичні (антиправові). Іманентне розуму кожного учасника соціально-освітніх відносин усвідомлення сутності спільного блага як ступеня здійснення в цих відносинах загальної користі наділяє останні правосудною дією принципу правової об'єктивності, що відфільтровує несумісні зі спільним благом агенти індивідуалізму. Можливість практичного застосування зазначеного принципу є наріжною властивістю курикулярної спроможності до правового розв'язання соціально-освітньої проблематики. Реалізація обговорюваної можливості характеризується певною специфікою, що полягає в перелічених нижче предикатах курикулярно-правової об'єктивності.

У другому підрозділі «Предикати курикулярно-правової об'єктивності та аспекти їх впливу на соціально-освітню проблематику» розкривається сутність предикатів.

Предикати системності. Загальне благо як зміст курикулуму вимагає всезагальної обізнаності, тобто, доступності (відомості, зрозумілості) курикулярних норм для всіх суб'єктів соціально-освітніх відносин, що є запорукою узгодженості їхніх дій, а отже, освітньої системи в цілому. Спрямованими на узгодженість специфічними рисами правової об'єктивності є урівноваження протилежних сил і підпорядкованість останніх верховній владі закону. Право як багаторівнева ієрархічна система в інтересах об'єктивної узгодженості здатне розподілити підвідомчі йому соціально-освітні відносини на ланках даної системи, а як синергетична система здатне впорядкувати інноваційні надходження.

Протипримусові предикати. Маючи за мету легітимність курикулуму як основу його ефективності, правова об'єктивність у процесі впорядкування суспільно-освітніх відносин із необхідністю поєднує розумний примус із переконанням здійснювати загальнокорисні обов'язки заради спільного блага.

Децентралізаційні предикати. Соціально-освітня реальність як зміст курикулярної об'єктивності вимагає розширення свободи навчальних закладів та освітніх повноважень органів місцевого

самоврядування, невід'ємною умовою чого є встановлення правової рівності між державними і недержавними суб'єктами освітніх відносин.

Антитрадиціоналістські предикати та предикати, що редукують нігілістичне новаторство. Специфіка курикулярної об'єктивності полягає, по-перше, у просякнутості освітньо-правових норм еволюційними змінами соціально-освітніх відносин, по-друге, в імперативі органічного поєднання інновацій із загальнокорисними освітніми традиціями.

У третьому підрозділі *«Стратегія курикулярної організації соціально-освітніх відносин»* зіставлення соціально-освітньої проблематики і специфіки її курикулярного об'єктивно-правового подолання дозволяє виробити загальну стратегію курикулярного нормування. Основним завданням останньої є безперервне підтримання актуальності курикулу, що вимагає розгортання курикулу в таких напрямках: постійне нормативно-методологічне самовдосконалення, системні відкритість і узгодженість, моніторинг попиту на ринку праці, своєчасне оновлення, міжнародна освітньо-правова інтеграція, орієнтація на індивідуально-особистісні відмінності учасників освітнього процесу, розроблення об'єктивної системи фінансування інституту освіти, регулярна перевірка щодо практичної доцільності.

У четвертому підрозділі *«Розвиток освітньої правосвідомості як підґрунтя курикулярної стратегії подолання соціально-освітньої проблематики»* доведено, що головним вектором курикулярної стратегії є подолання проблем конформізму та споживацтва, що вимагає виховання об'єктивної правосвідомості у суб'єктів соціально-освітніх відносин, здійснюваного в декілька тактичних етапів: 1) об'єднання інтелектуальної еліти, яка вже володіє високою правосвідомістю, з метою розвитку інших учасників освітніх відносин; 2) роз'яснення останнім об'єктивної реальності соціально-освітніх відносин, що полягає в нагальній необхідності спільного блага і продукуючих його об'єктивних освітньо-правових нормах; 3) формування у суб'єктів соціально-освітніх відносин активної антиіндивідуалістичної позиції.

ВИСНОВКИ

У висновках викладено основні результати дослідження курикулу як соціально-філософського феномену, що підтверджує нове вирішення наукового завдання - соціально-філософської рефлексії курикулярної організації соціального інституту освіти.

Вивчення курикулуму через призму соціально-філософського знання дозволяє визначити означене явище як сформоване в точці перетину двох соціальних інститутів: освіти і права. Освітня приналежність курикулуму пояснюється, по-перше, його цільовою спрямованістю на організацію суспільних відносин у сфері освіти; по-друге, переважанням в його матеріальному складі навчальних документів, що супроводжують перебіг освітнього процесу: підручників, методичних рекомендацій, освітніх програм та інших. Правова приналежність курикулуму визначається іманентними йому правовими властивостями: 1) нормативність, 2) загальнообов'язковість, 3) зв'язок з державою, 4) системність, 5) офіційність, 6) формальність, 7) визначеність, 8) неідентичність щодо позитивного (державного) закону, 9) поєднання узгоджених інтересів, 10) дієвість, 11) стабільність, 12) динамізм. Таким чином, курикулум є продуктом освітньо-правового синтезу, що ідентифікується як система правових норм, спрямованих на врегулювання суспільних відносин у сфері освіти (освітньо-правових норм).

Основними ланками даної системи є джерела освітньо-правових (курикулярних) норм: нормативно-правові акти (законодавчі та підзаконні), нормативні договори, адміністративні прецеденти, правові звичаї, науково-правова доктрина.

Аналіз вищезазначених навчальних документів, які складають основну частину курикулуму, показує, що їх зміст представлений відповідними правилами, приписами, рекомендаціями, котрі за своєю суттю є освітньо-правовими нормами. Отже, кожен з-поміж подібних документів належить до визначеного різновиду курикулярних (освітньо-правових) джерел.

Залежно від їх спрямованості курикулярні норми поділяються на дві категорії: норми матеріальні (курикулярно-матеріальні) і норми процесуальні (курикулярно-процесуальні). Курикулярно-матеріальні норми призначені для формування змісту освіти. Норми курикулярно-процесуальні спеціалізовані для встановлення і застосування норм курикулярно-матеріальних, тобто для організації освітнього процесу. До поля регуляції курикулярно-процесуальних норм належать будь-які офіційні процедурні заходи, що мають місце у сфері освіти. Таким чином, курикулярна система є багаторівневою і всеохопною, оскільки охоплює повне коло освітніх норм (і джерел, що їх містять) необхідних для найбільш ефективної організації суспільно-освітніх відносин поза залежністю від різноманіття й динаміки останніх.

Однак зазначені джерела й документи, що їх конституують, не є ланками курикулярної системи через відсутність подібної системи в українській освітній практиці. У сучасній вітчизняній освіті курикулум представлений лише як об'єкт порівняно нечисленних наукових розвідок. Конкуренцію курикулуму становить стандарт освіти, котрий пропонується багатьма українськими та зарубіжними дослідниками як засіб для нормування суспільно-освітніх відносин і визнається таким на законодавчому рівні. Компаративний аналіз курикулуму і освітнього стандарту показує, що останній відповідає курикулярно-матеріальній галузі першого, однак не включає його курикулярно-процесуальну сферу. Таким чином, стандарт освіти поглинається матеріально-правовим сегментом більш складної і розвиненої курикулярної системи, що містить одночасно матеріально-правові і процесуально-правові норми. Отже, курикулуму властиве більш цілісне відображення, а отже і більш ефективне нормування суспільно-освітніх відносин, чим і зумовлений його безперечний пріоритет у науковому дослідженні й подальшому практичному застосуванні.

Соціально-філософський ракурс дослідження курикулярної цілісності дозволяє уявити останню як діалектично зумовлену єдність і боротьбу протилежностей - освіти (продукту людського прагнення до свободи) та правової норми (регулятора, що обмежує свободу). Подібний аналіз розкриває неможливість існування свободи суспільно-освітніх відносин в умовах їх абсолютної денормованості, яка, навпаки, тягне за собою повне самознищення свободи внаслідок її трансформації у свавілля. Таким чином, незважаючи на обмежувально-регулятивну функцію, нормативно-правова природа курикулуму є іманентною для соціально-освітньої сфери, що визначає курикулярну систему як найбільш ефективний засіб організації суспільно-освітніх відносин.

У результаті невиправданого ігнорування необхідності врегулювати соціально-освітні відносини за допомогою курикулярних норм, сфера вітчизняної освіти характеризується дезорганізованістю. Відсутність стрункої і дієвої системи, що регулювала б суспільні відносини в сфері освіти, виражається також у їх низькій ефективності. Прямим наслідком чого є відставання української освіти від стрімких темпів соціального прогресу, який проявляється в процесах глобалізації, розвитку інформаційних технологій, русі до суспільства знань.

Подолати соціально-освітню кризу можливо лише за умови організації сфери освіти за допомогою достатньо ефективної нормативної системи. Межі соціально-філософського дослідження

дають змогу задіяти у вивченні суспільно-освітньої системи синергетичний підхід, в результаті застосування якого розкривається даремність обмеженого внутрішньосистемними засобами впорядкування останньої, звідки випливає необхідність вжити позаосвітніх методів, тобто, використати потенціал соціально-правового інституту. Курикулум як нормативна система, якій притаманні правові властивості, є найбільш доцільним способом організації соціальних відносин у сфері освіти.

Курикулярне нормування, будучи спрямованим на подолання стану дезорганізованості, що спіткав вітчизняну освіту, натрапляє на необхідність усунення причин останнього - розв'язання загальносоціальних проблем, що вразили освітню галузь. Узагальнююча специфіка соціально-філософського дослідження дає змогу, по-перше, визначити й проаналізувати соціально-освітню проблематику, по-друге, проаналізувати здатність правової природи курикулуму до розв'язання зазначеної проблематики, по-третє, вивчити специфіку подібного розв'язання, по-четверте, розробити загальну стратегію зазначеної діяльності.

Матричною проблемою у схемі соціально-освітньої проблематики є індивідуалізм. Означена загальносоціальна проблема, що проникла у сферу освіти, зумовила розвиток цілої системи соціально-освітніх підпроблем, які характеризуються проаналізованою в межах цієї роботи специфікою властивих їй ієрархії та діалектичного взаємозв'язку складових елементів. Як ланки соціально-освітньої проблематики визначаються проблеми першого рівня (суб'єктивізм, конформізм, споживацтво, надмірність), проблеми другого рівня (традиціоналізм, нігілістичне новаторство, формалізм, централізовано-примусовий підхід), проблеми третього рівня (бюрократія, завищені показники, внутрішньосистемні закритість і неузгодженість).

Соціально-філософське дослідження здатності правових властивостей курикулуму розв'язати зазначену соціально-освітню проблематику і специфіку, що супроводжує це розв'язання, відкриває об'єктивність як базовий правовий атрибут, спрямований на подолання індивідуалістичного засилля та його негативних наслідків у соціально-освітній сфері. Подібний евристичний для інституту вітчизняної освіти характер об'єктивності дозволяє надати їй статусу основного правового принципу, перевірку на відповідність якому регулярно повинні проходити будь-які акти курикулярної нормотворчості та нормозастосування, як усталені, так і інноваційні.

Невід'ємною властивістю об'єктивної природи соціально-освітніх відносин (змістом курикулярно-правової об'єктивності) є узгоджена праця всіх учасників названих відносин в ім'я досягнення спільного блага. Приналежність будь-якого освітнього явища до спільного блага визначається ступенем його (явища) корисності для загального числа учасників соціально-освітніх відносин (а не для кожного з них окремо). Отже, акти освітньої нормотворчості й нормозастосування, що спрямовані проти спільної користі, приєднуються до категорії таких, що порушують об'єктивну природу соціально-освітніх відносин і принцип правової об'єктивності. У соціально-освітніх відносинах усе, що не узгоджується з інтересами спільного блага, є, по-перше, породженням індивідуалізму, по-друге, знаходиться поза межами об'єктивності. Відповідність освітньої норми регулятивній ідеї спільного блага визначають як її (норми) легітимність так і, що звідси випливає, ефективність.

Іманентна людському розуму здатність пізнати спільне благо як зміст освітньо-правової об'єктивності породжує відповідальність учасників соціально-освітніх відносин за суперечні їй (тобто, підпорядковані регулятивній ідеї індивідуалістичних норм) дії. Подібна відповідальність є невід'ємною складовою об'єктивної природи суспільно-освітніх відносин, а, отже, механізм її накладання - необхідна ланка в низці курикулярно-правових рішень для соціально-освітніх проблем.

Таким чином, право як соціальний інститут має ряд суттєвих властивостей, курикулярне впровадження котрих у сферу освіти не є сумісним з будь-якими проявами індивідуалізму, що є генератором соціально-освітніх проблем, і автоматично нівелює останні. З точки зору притаманності означених атрибутів, освітньо-правова (курикулярна) норма - це зумовлене усвідомленням учасників освітніх відносин, спрямоване на досягнення спільного блага, безсторонне, абстрактне правило відповідальної поведінки, встановлене в сфері освіти.

Можливості системи таких норм (курикулярної системи) розв'язати соціально-освітні проблеми зумовлені відповідними предикатами (які й несуть у собі специфіку зазначеного розв'язання) правової об'єктивності, що породжує означену здатність. Необхідними предикатами, що продукують системність курикулуму, ліквідують неузгодженість, яка генерується індивідуалізмом та деструктурує сферу освіти, є: 1) доступність; 2) чітка диференціація курикулярних норм за ознакою їх цільового призначення; 3) дійсне, а не формальне,

верховенство закону; 4) урівноваження різновекторних індивідуалістичних сил у галузі освітніх нормотворчості й нормозастосування; 5) стримування нігілістичного новаторства; 6) розподіл курикулярних норм за схемою багаторівневої ієрархічної системи; 7) узгодженість на міжнародно-правовому та внутрідержавному рівнях; 8) синергетична відкритість курикулярної системи (предикат являє собою рішення для закритості системи освіти як соціально-освітньої проблеми).

Курикулярні можливості протистояти тискові індивідуалізму на сферу освіти визначаються такими об'єктивно-правовими предикатами, спрямованими на зміну централізовано-примусового підходу до організації соціально-освітніх відносин, як: 1) предикати, що обмежують довільність примусу: 1.1) перевага переконання над примусом; 1.2) розумний примус; 1.3) прозорість в актах застосування курикулярного примусу; 2) децентралізаційні предикати: 2.1) розширення самостійності навчальних закладів; 2.2) обмеження ролі державного сектора у сфері освіти; 2.3) гнучкі рамки для ролей учасників соціально-освітніх відносин; 2.4) індивідуальний (не ототожнювати із індивідуалістичним) підхід до системи показників; 2.5) непротиприродний нормативний трансферт; 2.6) правова рівність всіх учасників соціально-освітніх відносин в освітній нормотворчості.

Квінтесенцією об'єктивності в правовому субстраті курикулуму є предикати, що протистоять стагнації і регресу сфери освіти методом подолання суб'єктивізму та надмірності як соціально-освітніх проблем. 1. Предикати, спрямовані проти традиціоналізму: 1.1) вітально-правова реверсія 2. Предикати, що нейтралізують дію нігілістичного новаторства: 2.1) діалектико-правовий синтез протилежних соціально-освітніх явищ і сил; 2.2) актуалізація звичаєвого права. 3. Всебічна й повна перевірка курикулярних норм (як традиційних, так і інноваційних) на предмет їх відповідності дійсному стану соціально-освітніх відносин.

Розглянуті нагальні соціально-освітні проблеми й предикати правової об'єктивності, що зумовлюють курикулярні можливості щодо їх розв'язання, визначають необхідність у постановці наступних стратегічних завдань перед курикулярною організацією сфери вітчизняної освіти: 1) саморозвиток у життєвому ритмі соціально-освітніх відносин; 2) максимальна внутрішньосистемна міжсегментна узгодженість; 3) децентралізація інституту освіти; 4) розвиток об'єктивної правосвідомості учасників соціально-освітніх відносин основне стратегічне завдання курикулярної організації освіти, від

результативності вирішення якого залежить подолання соціально-освітніх конформізму та споживацтва а отже успішність щодо реалізації усіх вище зазначених завдань.

Отримані результати можуть знайти практичне застосування, по-перше, у розробці державних або регіональних програм з організації та розвитку соціально-освітнього інституту, по-друге, у курикулярній нормотворчості чи в процесі підготовки інших (некурикулярних) освітніх норм і стандартів.

Список опублікованих автором праць за темою дисертації:

1. Микулинская О. С. Концептуальные аспекты актуализации куррикулума / О. С. Микулинская // Перспективи. — 2011. — № 2(48). — С. 121-127.

2. Микулинская О. С. Проблематика куррикулума. Философско-образовательный аспект / О. С. Микулинская // Перспективи. — 2011. — № 2(48). — С.106-111.

3. Микулинская О. С. Куррикулум как социально-правовая норма с точки зрения философии образования / О. С. Микулинская // Філософія і політологія в контексті сучасної освіти. Науковий журнал. — 2011. — Вип. 1. — С. 268-277.

4. Микулинская О. С. Социально-философский анализ средств объективации куррикулума / О. С. Микулинская // Перспективи. — 2011. - №4 (50). — С. 91-95.

5. Микулинская О. С. Некоторые проблемы куррикулярного процесса в Украине / О. С. Микулинская // Матеріали сьомої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Науковий потенціал – 2011» (Київ, 21-23 березня 2011 р.). Ч. 3 / Інститут наукового прогнозування (м. Київ) [та інш.]. — К., 2011. — С. 79-83.

6. Микулинская О. С. Куррикулум как социально-образовательный феномен / О. С. Микулинская // Матеріали міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції «Освіта та економіка: у пошуках діалогу» (Одеса, 7– 8 квітня 2012 р.) / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» [та інш.]. — Одеса, 2012. — С. 56-57.

АНОТАЦІЯ

Микулінська О.С. Курикулум як соціально-філософський феномен. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2012.

Дисертація присвячена філософському вивченню соціальних систем, у межах якого розроблено концепцію внутрікурукулярного синтезу інститутів освіти і права як основної умови, що визначає ефективну організацію соціально-освітніх відносин, здійснювану через курикулярне розв'язання соціально-освітньої проблематики.

Субстанцію курикулуму складають освітні і правові атрибути, а його структуру - освітньо-правові норми, спрямовані на організацію соціально-освітніх відносин. Здійснення курикулумом цільового призначення опосередковане розв'язанням соціально-освітньої проблематики, здатність до чого визначена об'єктивністю як етосом правової суті курикулума. Названа об'єктивність визначає зміст цільової курикулярної стратегії, вирішальним етапом якої є розвиток об'єктивної правосвідомості в учасників соціально-освітніх відносин.

Ключові слова: Курикулум, освітньо-правові норми, соціально-освітні відносини, соціально-освітня проблематика, об'єктивність, правосвідомість.

АННОТАЦИЯ

Микулинская О. С. Куррикулум как социально-философский феномен. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 социальная философия и философия истории. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2012.

Диссертация посвящена философскому исследованию социальных систем, в рамках которого разработана концепция внутривурикулярного синтеза институтов образования и права как определяющего условия эффективной организации социально-образовательных отношений, осуществляемой посредством курикулярного разрешения социально-образовательной проблематики.

В феномене курикулума выявлена правовая субстанция. В результате курикулум был идентифицирован как система источников образовательно-правовых норм. Проанализировано соотношение

между документами, формирующими содержание образования (учебные пособия, программы, методические рекомендации), и куррикулярными нормами. Установлено, что первые служат источниками для последних, то есть, являются куррикулярными источниками образовательно-правовых норм.

Обоснована исключительная эффективность правовых свойств куррикулула в нормировании социально-образовательных отношений, а также зависимость прогресса в сфере образования от успехов подобного нормирования.

Определены социально-образовательные проблемы, выявлены обуславливающие их диалектические взаимосвязи, установлены их генеалогия и первопричина, в качестве которой идентифицирован индивидуализм как общесоциальная тенденция. Прослежена зависимость между данными проблемами, дезорганизованностью института образования и социально-образовательной рецессией.

В результате социально-философского анализа доказано, что реализация куррикулярно-правового потенциала в перспективе организации социально-образовательных отношений обусловлена свойствами куррикулула, которые способствуют разрешению социально-образовательных проблем. В качестве основной правовой характеристики, которая обеспечивает актуализацию данных свойств, определена объективность. Последняя выведена как главный правовой принцип, соответствию которому является решающим критерием эффективности и допустимости элементов куррикулярного нормирования.

Определено, что концептом образовательно-правовой объективности является общее благо, которое на практике воплощается в качестве полезных для всех участников образовательных отношений актов. Доказано, что правовому принципу объективности могут соответствовать лишь те куррикулярные нормы, которые обеспечивают общую пользу для полного круга участников образовательных отношений.

Выделены нижеперечисленные специфические предикаты куррикулярно-правовой объективности, определяющие возможности куррикулула в плане эффективного разрешения социально-образовательной проблематики.

Внутрисистемная согласованность, направленная на преодоление индивидуалистической разобщённости в сфере образования. В процессе анализа данного предиката была установлена его прямая зависимость от доступности куррикулула для полного круга

участников образовательных отношений. Доказано, что доступность как предикат куррикулярно-правовой объективности является основой легитимности и эффективности куррикулула.

Освещены предикаты, направленные на преодоление централизованно-принудительного подхода к организации социально-образовательных отношений. В качестве главного фактора реализации данных предикатов был определён принцип объективно-правового равенства субъектов указанных отношений, предоставляющий возможность, во-первых, экстраполировать правовую аксиому равенства сторон в договоре на куррикулярные нормотворчество и нормоприменение, во-вторых, актуализировать потенциал правового института местного самоуправления в процессах куррикулярного регулирования сферы образования.

Разработана система предикатов куррикулярно-правовой объективности, направленных на рационализацию образовательных норм до уровня соответствия объективным условиям социально-образовательной жизни. Создана необходимая для реализации подобных предикатов концепция органичного внутрикуррикулярного синтеза между принуждением правовых норм и свободой социально-образовательных отношений, а также между целесообразными традиционными и инновационными образовательными нормами.

С учётом результатов изучения социально-образовательной проблематики и специфики её куррикулярно-правового разрешения предложена стратегия куррикулярной организации социально-образовательных отношений, главной целевой установкой которой является строгое соответствие образовательных норм объективной реальности данных отношений. В качестве базисного пункта указанной стратегии выведена концепция развития правосознания участников социально-образовательных отношений до уровня образовательно-правовой объективности. Данное стратегическое направление определено как действенное средство объективации идеального содержания куррикулула в практическую образовательную плоскость.

Ключевые слова: куррикулум, образовательно-правовая норма, социально-образовательные отношения, социально-образовательная проблематика, правовая объективность, объективное правосознание.

ANNOTATION

Mikulinska O. S. Curriculum as socio-philosophical phenomenon. – Manuscript.

Thesis for Candidate in philosophy major in - 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – South-Ukrainian National Pedagogic University named after K.D. Ushynskyy, Odessa, 2012.

The thesis is dedicated to philosophical study of social systems, which served the framework for the concept development of intracurricular synthesis of education and law institutes as a principal condition, which determines effective organization of socio-educational relations that is implemented by curricular solution of socio-educational range of problems.

Substance of the curriculum consists of educational and legal attributes, and its structure is of educational and legal norms aimed at organization of socio-educational relations. Realization of curriculum's purpose is mediated by solution of socio-educational range of problems, which applicability is determined by objectivity as the ethos of curriculum's legal essence. This objectivity determines the content of curricular target strategy, and its decisive phase is the development of objective sense of justice in participants of socio-educational relations.

Keywords: curriculum, educational and legal norms, socio-educational relations, socio-educational range of problems, objectivity, sense of justice.

Здано в набір
Підписано до друку 19.03.2012 р.
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x90/16
Тираж 100 прим. Папір друкарський. Різографія.
Інформаційно-видавничий центр
ПНПУ імені К. Д. Ушинського
65020, м. Одеса, Старопортофранківська, 26
Тел.: (048) 731-19-14